

Müasir psixologiyada siyasi lider modelinə müxtəlif yanaşmalar

Sevər Mirzəyeva

Sumqayıt Dövlət Universitetinin dosenti

Şəlalə Adıgözəlova

Sumqayıt Dövlət Universitetinin baş müəllimi

E-mail: severmirzayeva@gmail.com

Rəyçilər: psixol.ü.f.d., dos.M.C. İsmayılova,
psixol.ü.f.d., dos.T.T. Babayeva

Açar sözlər: siyasi lider, model, psixoloji portret, lider şəxsiyyəti, psixoloji analiz

Ключевые слова: политический лидер, модел, психологический портрет, личность лидера, психологический анализ

Key words: the political leader, the model, psychological portrait, the leader's personality, the psychological analyses

Müasir dövrdə siyasi liderin bütün tələblərə cavab verən modelinin yaradılmasına cəhdlər göstərilməsinə baxmayaraq, hələ də istər siyasi baxımdan, istərsə də psixoloji baxımdan zəruri olan keyfiyyətləri özündə əks etdirən siyasi liderin psixoloji modeli yaradılmamışdır. Bunun başlıca səbəblərindən biri hər bir siyasi liderin özünəməxsus psixoloji xüsusiyyətləri və idarəetmə keyfiyyətləri, müxtəlif milli-etnik şəraitdə məxsusi keyfiyyətlərin fərqli təzahürünün olmasıdır. Bəs görəsən siyasi liderin müasir modeli necə olmalıdır? O, hansı meyarları özündə əks etdirməlidir? Bu suallara cavab vermək üçün hər şeydən öncə model anlayışının mahiyyətinə aydınlıq gətirməliyik.

Model real proses və ya hadisə haqqında təsəvvürlərin sadələşdirilmiş sistemidir. Model orijinal obyekt və hadisə ilə əvəzləmə zəminində onun zəruri əlamətlərinin qorunub saxlanmasına yönəldilmiş idraki konstruksiyadır. Məhz modelin belə təyininə çıxış edərək biz siyasi liderin müasir modelini yarada bilərik. Amerika psixologiyasının aparıcı tədqiqatçılarından biri C.M.Berne siyasi liderin üç modelini fərqləndirir[3].

Bunlardan birincisi "Medison" modelidir. "Medison" modeli elitənin və sosial hərəkətin subyektləri arasında konsensus axtarışı prinsipi üzərində qurulmuş liderliyə əsaslanır. Bu modeldə prezident hakimiyyətini təmin edən əksəriyyətin - sabit elitənin formalaşdırılmasına cəhd göstərmir. Bu model özünəməxsus çatışmazlıqlara malikdir və daha çox idarəetmə məhdudiyətləri ilə xarakterikdir. Belə sistemdə prezident özünə bu və ya digər sosial azlığın maraqlarının daşıyıcısı kimi baxır və idarəetməni bilavasitə konstitusiyaya mexanizmi üzərində qurur.

"Medison" modelindən fərqli olaraq "Cefferson" modeli daha çox tərəfdarlar arasında geniş koalisiya yaratmağa meyilli, hakimiyyətə təsirli şəxslərin öz tərəfinə çəkilməsi və özünün komandasının yaradılmasına əsaslanan siyasi lider modelidir. Belə şəraitdə əsas tələb kimi birləşdirici ritorika, aktualaşdırılmış vətənpərvərlik ideyaları və milli missiya çıxış edir. Bunun əksi isə prezident seçilməsinin ilk başlanğıcında şəxsiyyət imkanlarının itirilməsi, səlahiyyətlərin və hakimiyyətin cəmiyyətdə çəkisi olan şəxslərlə bölüşdürülməsi və s. təşkil edir. Bütün bunlar isə müxalifətlə mübarizədə ona təminatçı kimi köməklik göstərir. Nəhayət üçüncü model "Hamilton" modeli bilavasitə şəxsiyyət amilinə əsaslanır.

C.M.Berne onu "qəhrəmanlıq lideri" kimi müəyyən edir. Belə model idarəetmədə

xarizmatik model kimi özünü göstərir. Məlumdur ki, belə lider modeli hər şeydən öncə özünün səlahiyyətlərindən intensiv istifadə edir və onun ətrafında onun komandası toplanır. Belə komanda bilavasitə icraçılardan formalaşdırılır.

Siyasi-psixoloji tədqiqatlardan məlumdur ki, siyasi lider fenomeni fərdi sosial hərəkət subyektlərinin müxtəlif sosial qruplarla qarşılıqlı təsirinin ierarxik prosesidir. M.Herman tərəfindən bu prosesin əsas komponentləri aşağıdakı kimi təsnif edilmişdir:

- 1) Liderin şəxsiyyəti;
- 2) Ardıcılıqların xarakteristikası;
- 3) Onların qarşılıqlı təsiri;
- 4) Konteks;
- 5) Bu təsirlər nəticəsində siyasi davranışın formalaşması.

Belə yanaşma liderlik prosesini mürəkkəb sistem kimi qiymətləndirməyə imkan verir ki, burada yalnız liderin fərdi-psixoloji xüsusiyyətləri deyil, həm də siyasi hərəkətin subyektləri səviyyəsi diqqət mərkəzinə gəlir. Belə sistemin mürəkkəbliyi və ziddiyyətliliyi onu konstitusiyanın formal çərçivəsi ilə məhdudlaşdırmağa imkan vermir. Siyasi liderin və ya prezidentin özünün hakimiyyət səlahiyyətlərinin gerçəkləşdirməsinin praktikliyi iki qrup amillərin xarakterindən asılı olur:

- 1) Dispozisiya amilləri
- 2) Situativ amillər [4]

Hər şeydən əvvəl qeyd etmək lazımdır ki, belə kontekstdə şəxsiyyət spesifik açar rolunu oynayır. Əsl həqiqətdə isə şəxsiyyət fərdi səciyyələndirən bir neçə əlamətin məcmusu kimi nəzərdən keçirilir. Münasibətlər sisteminə daxil olan fərd yeni keyfiyyətlər kəsb edərək şəxsiyyətə çevrilir. Amma belə bir nöqtəyi-nəzər var ki, şəxsiyyət fərdin yeni keyfiyyət xarakteristikasıdır. Yəni, o yeni törəmə deyil, sadəcə fərdi xüsusiyyətlərin yeni situasiyaya uyğun keyfiyyət dəyişilməsidir. Belə olan şəkildə ümumi və sosial-psixoloji baxımdan şəxsiyyət sosial əhəmiyyətli yeni keyfiyyətlərin fərdin strukturuna daxil olmasıdır, mənimsənilməsidirsə, o zaman siyasi lider fərdin siyasi baxımdan əhəmiyyətli olan keyfiyyətlərin məcmusudur. Bu baxımdan siyasi liderin müasir modelini yaradarkən hər iki metodologiyanın əsas kimi götürülməsini məqsədəuyğun hesab edirik.

Qeyd olunanlar özünü iki səviyyədə göstərir. Birinci səviyyə daxili səviyyədir ki, bu səviyyə daha sabit xüsusiyyətlərlə səciyyəlanmışdir və siyasi lider üçün aktual olan autentik psixoloji xüsusiyyətləri və ya psixoloji vəziyyəti əks etdirir. Bu səviyyə ictimai şüurdan asılı olmur.

İkinci səviyyə özündə əvvəlkindən fərqli olan mobil, dəyişkən xüsusiyyətlər əks etdirir və bu xüsusiyyətlərin mənbəyi bilavasitə ictimai şüur olur. Yəni bu, dəyişkənlik və adaptasiya imkanları dəyişən mühitin tələblərinə cavab verərək daha təkmil formalarda özünü təzahür etdirə bilər.

C.Barberin tədqiqatlarında və klassik yanaşmalarda siyasi liderlik və ya prezidentlik şəxsiyyət keyfiyyətləri nöqtəyi-nəzərindən və ya kontekstindən baxılır ki, bu da müasir dövr üçün o qədər də aktual deyildir. Lakin bu modeldə öz əksini tapmış bəzi komponentlər siyasi liderin müasir modelinin yaradılmasında mühüm vəsilə ola bilər [5].

Şəxsiyyət keyfiyyətləri kontekstində siyasi liderin şəxsiyyətinin strukturuna daxil olan komponentləri aşağıdakı kimi təsnif edirlər:

- 1) Xarakter;
- 2) Dünyagörüş;
- 3) Üslub.

Bu model psixologiyada D.N.Uznadze və G.G.Diligenski tərəfindən yaradılmış ustanovka modelinə müvafiqdir. Məlumdur ki, yönəlişlik modelində üç səviyyə özünü göstərir: affektiv səviyyə, koqnitiv səviyyə və davranış səviyyəsi. Qeyd olunan bu səviyyələr hər bir siyasi liderlə bərabər səviyyədə inkişaf etmir. Belə ki, psixologiyadan məlumdur ki, xarakter uşaqlıq dövründə formalaşır, dünyagörüş yeniyetməlik yaş dövründə, üslub isə yetkinlik yaşında inkişaf edir. Siyasi liderin formalaşmasında bu üç komponentin çox böyük rolu vardır[6].

Məlumdur ki, uşağın xarakteri böyüklərin, valideynlərin, həmyaşıdların və müəllimlərin təsiri ilə formalaşır. Bu prosesdə tədricən uşağın özünəmənasibətində müəyyən yönəlişliklər formalaşır ki, bu da onun davranışında və rəftar tərzində özünü büruzə verir. Şübhəsiz bu yönəlişlik zaman keçdikcə dəyişilir. Psixoloji baxımdan yetkinlik yaşında şəxsiyyətin psixi həyatında ortaya çıxan problemlərin əksəriyyətini yalnız uşaqlıq dövründə baş vermiş hadisələrlə, formalaşmış stereotiplərlə izah etmək olmur. Lakin bununla yanaşı nəzərə almaq lazımdır ki, məhz uşaqlıq dövründə formalaşan yönəlişliklər, yönümlər və rəftar təzi daha sabitdir və dəyişkənliyə az meyillidir, sonda formalaşan bu cəhətlər insanın bütün həyatı boyu davam edir.

Uşağa nisbətən yetkin insan özünün affektlərini idarəetməyə daha qabildir və onları istiqamətləndirməyi bacarır. Məhz uşaqlıq illərində siyasi liderin xarakterinin özülü formalaşır və bunlar situasiyanın və zamanın təsirindən dəyişmir. Hələ vaxtilə Aristotel deyirdi ki, kimin xarakteri nizamlıdırsa, onun həyatı da nizamlıdır. Bu baxımdan nizamlı xarakter insanın gələcək həyat perspektivlərinin istiqamətlərini proqnozlaşdırmağa imkan verir.

Ancaq siyasi liderin davranışında baş verən dəyişiklikləri yalnız birmənalı şəkildə affektlərin idarə olunması ilə şərh etmək olmaz. Burada siyasi liderdə formalaşan dünyagörüş də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Şübhəsiz siyasi liderin xarakterinin və dünyagörüşünün formalaşmasında yeniyetməlik yaş dövrü mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Yeniyetməlik dövründə insan özünün həyatının mənasını axtarır, başa düşməyə çalışır ki, onun həyatı hansı istiqamətdə gedəcəkdir. Həyatın mənası nədir? Bu və ya digər suallar onda dünyagörüşünü formalaşdırır. Məhz bu yaşdan fundamental dünyagörüş məsələlərinə münasibət formalaşır və mövcud koqnitiv strukturlar mürəkkəbləşir və bu mexanizmlər bəzən dəyişir. Əvvəlki yaş dövrlərindən fərqli olaraq, yetkinlik yaşı insandan hər hansı davranış aktı və qərar qəbulunda məsuliyyət tələb edir. Məhz o zaman fərd özünün həyatını yaşamağa başlayır ki, o artıq özü qərar verir və başqalarının nəzarəti olmadan öz işlərini qurmağa çalışır. Belə hallarda onun özünəməxsus həyat kredosu və ya üsulu formalaşır.

Siyasi proseslərdə iştirak edən və siyasi lider kimi formalaşan şəxslərdə ilk növbədə bu sahədə kimdənsə asılı olmayan uğur əldə etmələri vacibdir. Hər bir siyasi lider özünün hafizəsində hansısa davranış stereotipini, obrazı yaradır ki, bu da onun gələcək fəaliyyətində müvəffəqiyyətin açarı kimi çıxış edir.

Gələcək situasiyada keçmiş təcrübə siyasi liderə keçmiş xatırladan və qarşılaşdığı situasiyalarda ilk növbədə ona uğur gətirən, artıq sınınmış, ilk dəfə onun təfəkkür süzgəcindən keçmiş metoddan, davranış üsulundan istifadə edəcəkdir.

Belə olan halda davranış tərzinə və ya üsuluna siyasi lider şəxsiyyətinin formalaşmasının genezisi kimi yanaşmaq olar. Əgər onun hərəkətverici qüvvələri dərin psixodinamik proseslərdə gizlənsə də, davranış stili daha aydın və görünən komponent kimi özünü göstərir ki, bu da siyasi liderin müasir modelinin yaradılmasında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə davranış stili özündə ritorika və şəxsiyyətlərarası qarşılıqlı təsiri əks etdirir.

Heç bir siyasi lider bu funksiyalardan gündəlik istifadədən yan keçə bilməz. Çünki, o, hər gün müxtəlif siyasətçilərlə və ya insanlarla görüşür, müxtəlif mənbələrdən daxil olan informasiyaları təhlil edir və qərarlar qəbul edir.

Siyasi elmlərdə siyasi liderin modelindən danışarkən H.D.Lassuellin modelini nəzərdən qaçırmamaq lazımdır. O, siyasi liderlərin tipologiyasını aparmaqla siyasi liderlərin davranış stilini müəyyən etməyə çalışmışdır. Tədqiqatçı onları aşağıdakı kimi qruplaşdırır:

— Təbliğətçi. Belə tip siyasi liderlər vurğunu daha çox ritorika üzərində qururlar. Onların nətiqlik qabiliyyəti yüksək olur, güclü ekstrapolyar və publisistik çıxışlar özünü göstərir. Onlarda cəmiyyətin müəyyən təbəqələrinin adından öz fikrini söyləmək, çağırışçıya meyllilik və s. daha qabarıq şəkildə müşahidə olunur.

— İnzibatçı. Bu tip özünəməxsus ambisiyalara malik, hakimiyyətə xüsusi münasibəti olan icraçıdır. Bununla yanaşı inzibatçılar situasiyanı strukturmaq qabiliyyətinə malikdirlər, fəallıqları, qətiyyətliliyi, bəzi hallarda aqressivliyi ilə seçilir, sabit gerçəklik hissənə malik olurlar.

— Nəzəriyyəçi. Bu tip siyasi liderlər içərisində ən çox yayılmış tiplərdəndir. Onun əsas xüsusiyyəti intellektuallıq və hərəkətlərinin qeyri-müəyyənliyi və məhdudluğudur. Siyasi realıqda nəzəriyyəçilərin iki tipinə rast gəlmək olur: ideoloqlar və ekspertlər. “İdeoloqlar” cəmiyyətin inkişafının məqsədini müəyyənləşdirir, gələcəyə proqramlar qururlar. “Ekspertlər” isə əksinə özlərinin siyasi proseslərdə iştiraklarını məhdudlaşdırır, daha çox məşvərətçi və ya məsləhətçi qismində çıxış edirlər. Bütün bunlar bizə siyasi liderin müasir modelini yaratmaq üçün metodoloji əsas kimi çıxış edir və siyasi liderin adekvat modelini yaratmağa imkan verir [7].

Aparığımız tədqiqat göstərdi ki, siyasi lider olmaq üçün vacib keyfiyyətlərdən hesab edilən səbirlik, siyasi iradə, əzmkarlıq, məsuliyyət, özünəhörmət kimi keyfiyyətlər birinci yerdə dayanır. Halbuki siyasi lider üçün vacib olan keyfiyyətlərə daha çox nətiqlik qabiliyyəti, öz gücünə inanmaq, müdriklik, idarəçilik qabiliyyətini və s. aid etmək olardı. Bu fakt onu göstərir ki, siyasi liderdə bir sıra peşə keyfiyyətləri ilə yanaşı, şəxsiyyət keyfiyyətləri daha dominantdır. Və onlar siyasiləşir. Bunun bariz nümunəsi kimi göstərmək olar ki, keçən əsrin əvvəllərində Azərbaycan Respublikasında gedən ictimai-siyasi proseslərdə ortaya çıxmış siyasi liderlər siyasi iradə göstərə bilməmiş və yalnız ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən sonra siyasi iradə nümayiş etdirmiş və bununla da ölkəni ortaya çıxan hərəc-mərclikdən və dağılmaqdan qoruya bilmişdir. Burada siyasi liderin siyasi bilikləri, təcrübəsi ilə yanaşı şəxsiyyət keyfiyyətləri də mühüm yer tutur.

Siyasi liderin müasir modelindən danışarkən etnik-milli amilləri, stereotipləri də nəzərə almaq lazımdır. Yəni elə keyfiyyətlər vardır ki, həmin keyfiyyətlər siyasi lider üçün onun yaşadığı şəraitdə, etnik-milli sferada daha dominant keyfiyyətlər hesab oluna bilər. Məsələn, öz xalqını sevmək, onun üstün cəhətlərini görmək, hər cür neqativlikdən kənarında dayanmaq, uzaqgörənlik, vətənpərvərlik və s.

Tədqiqat göstərdi ki, ədalətlik və reallığın nəzərə alınması, xalqı özünə inandırmaq və insanları məyus etməmək, demokratiklik, qəbul edilən qərarların öz həllini tapması və gələcək planlarda onların nəzərə alınması kimi məsələlər siyasi liderin qərar qəbulunda başlıca motivasiya kimi çıxış etməlidir. Bunu tarixi rəqərdən baxış bucağı da sübut edir. Burada siyasi liderin fərdi-psixoloji istəklərinin deyil, ilk növbədə xalqın istəyinin həyata keçirilməsi, siyasi fəaliyyətə adekvat münasibəti və s. aparıcı elementlərdəndir.

Faktlar göstərir ki, əslində siyasi liderin qərar qəbulunun motivasiya istiqamətlərini adekvat qiymətləndirmələri konkret götürülmüş ölkədə gedən ictimai-siyasi proseslərin

yönümündə də özünü göstərir. Ancaq bu amil çox zaman aparıcı olmur.

Doğrudan da dünya miqyaslı siyasi xadimlərin qərar qəbulunda başlıca məqsəd xalqın gələcəyini düşünmək və onun arzu və istəklərini reallığa uyğun qurmaqdan ibarətdir. Ancaq bir sıra hallarda bu qərarlar cəmiyyətin bir hissəsinin xoşuna gəlməyə də bilər. Amma zaman göstərir ki, onlar qərar qəbulunda həmişə haqlı olmuşlar [2].

Siyasi liderin milli dəyərlərə müqəddəs fenomen kimi yanaşması, xalqı, milləti, dövləti üçün hər an canından keçməyə hazır olması, onun üçün xalqın xoşbəxtliyinin ən uca amal olmasının aydın seçilməsi müsbət obraz kimi qavranılır. Siyasi lider arxasınca apardığı kütlənin mənafeyini aşağı tutarsa və çətin, həlledici məqamlarda xalqı tərک edirsə bu mənfi obraz kimi qavranılır. Deməli, siyasi liderin müasir modelində qavrama indeksi xüsusi yer tutur.

Tələbələrə aparılmış sorğular göstərdi ki, siyasi lider haqqında adekvat təsəvvürlər və bu təsəvvürlərin formalaşmasında cəmiyyətdə baş verən dinamik dəyişilmələrin çox böyük rolu vardır.

Qeyd etmək lazımdır ki, siyasi liderin davranışında özünü göstərən əsas motivasiya elementləri milli təşəbbüskarlıq hissləri olmalı, onun davranışına isə xalqa olan və xalqın ona olan münasibəti təsir göstərməlidir. Onlar siyasi liderin davranış və fəaliyyətində xalqın mənafeyinin nəzərə alınmasını, milli mənlіk şüurunun qorunmasını, öz şəxsi dəyərlərindən imtina edilməsini diktə edir. Bu onu göstərir ki, siyasi liderdən xalqın gözlədikləri onların arzu və istəklərinə uyğun olmalıdır.

Faktlar göstərdi ki, dövlət quruculuğunda dinamikanı təmin edən, bu prosesdə müdrik rəhbər, uzaqqörən dövlət xadimi kimi özünü göstərən siyasi lider modeli müasir dövr üçün ən vacib modellərdən biridir.

Məqalənin aktuallığı. İstər siyasi baxımdan, istərsə də psixoloji baxımdan zəruri olan keyfiyyətləri özündə əks etdirən siyasi liderin bütün tələblərə cavab verən psixoloji modelinin yaradılması bütün dövrlər üçün öz aktuallığını qoruyub saxlayır.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalədə siyasi lider modellərinin təsnifatı sistemli şəkildə verilmiş və müəyyən olunmuşdur ki, dövlət quruculuğunda dinamikanı təmin edən, bu prosesdə müdrik rəhbər, uzaqqörən dövlət xadimi kimi özünü göstərən siyasi lider modeli müasir dövr üçün ən vacib modellərdən biridir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Siyasi liderin müasir modelinin müəyyənləşdirilməsi bütün dövrlərdə cəmiyyətdə gedən siyasi proseslərin düzgün istiqamətdə aparılması üçün çox vacibdir. Məqalədən ali və orta ixtisas məktəblərinin müəllimləri, tələbə və magistrələr istifadə edə bilər.

Ədəbiyyat

1. Алиев Б.Г. Проблема общенационального лидера в политической психологии // Журнал психология, 2014, № 1, с. 4-10.
2. Алиев Б.Г. Национальный лидер как субъект демократического развития // Журнал психология, 2012, № 2, с.8-17.
3. Гуревич П.С. Политическая психология: Учебник для бакалавров. М.: Юрайт, 2016, 566 с.
4. Деркач А.А., Лаптев Л.Г. Политическая психология. М.: Юрайт, 2017, 592 с.
5. Нервюев А.Н., Тян Е.Э., Гагарина М.А. Политическая психология. М.: Прометей, 2018, 312 с.

6. Ольшанский Д.В. Основы политической психологии. Екатеринбург: Деловая книга, 2001, 496 с.

7. Шестопап Е.Б. Политическая психология. М.: Аспект Пресс, 2017, 368 с.

С. Мирзоева, Ш. Адыгозалова

Различные подходы к модели политического лидера в современной психологии

Резюме

В статье анализируются психологические и управленческие качества политического лидера, отличительные особенности их проявления в различных национально-этнических условиях, уточняются требования, предъявляемые к современной модели политического лидера.

Отмечается, что политический лидер должен, прежде всего, обладать такими важными качествами, как терпение, политическая воля, решительность, ответственность, самоуважение. Это означает, что наряду с некоторыми профессиональными качествами личные качества политического лидера доминируют и политизируются. В качестве наглядного примера можно привести ситуацию в Азербайджане начала 90-х, когда политические лидеры не смогли проявить необходимую политическую волю, и только Гейдар Алиев после прихода к власти продемонстрировал ее и тем самым сумел спасти страну от разорения и упадка. Личностные качества политического лидера в данном случае занимают важное место наряду с его политическими знаниями и опытом.

Какаясь современной модели политического лидера, следует учитывать также этно-национальные факторы и стереотипы. То есть те качества, которые считаются доминантными для политического лидера в его среде обитания, этно-национальной сфере. В заключении отмечается, что модель политического лидера, обладающего качествами мудрого, дальновидного руководителя, является одним из необходимых условий, обеспечивающих динамику в процессе государственного строительства.

S. Mirzoyeva, Sh. Adigozelova

Modern model of the political leader

Summary

In the article are analyzed psychological and administrative qualities of the political leader, are specified distinctive features of their demonstration in various national-ethnic conditions, the requirements shown to modern model of the political leader.

It is noticed, that the political leader should possess, first of all, such important qualities, as patience, political will, resoluteness, responsibility, self-esteem. It means that along with some professional qualities personal qualities of the political leader dominate and are politized. As a bright example it is possible to result a situation in Azerbaijan the beginnings 90th when political leaders could not show necessary political will, and only Haydar Aliyev

after coming to power has shown it and by that has managed to rescue the country from ruin and decline. Personal qualities of the political leader in this case take the important place along with its political knowledge and experience.

Concerning modern model of the political leader, it is necessary to consider also ethno-national factors and stereotypes. That is those qualities which are considered dominant for the political leader in his environment of dwelling, ethno-national sphere. In the conclusion the model of the political leader possessing qualities of the wise, far-sighted head is noticed, that, is one of the necessary conditions providing dynamics in the course of the state building.

Redaksiyaya daxil olub: 09.07.2019